

VARGA RÓBERT

A FERENC JÓZSEF GYALOGSÁGI LAKTANYA 1900–1914

A Habsburg Birodalomban az 1866-os Poroszországgal vívott háború elvesztése után új helyzet állt elő, amely nagy és elkerülhetetlen politikai és katonai változásokat hozott.¹ Az első legfontosabb és legnagyobb változás, hogy 1867-ben létrejött a Magyarországgal való kiegyezés, a Monarchia dualista állammá való átalakulása. A hadügyek terén szükségessé vált a hadsereg létszámának több fokozatban történő növelése, szervezésének új alapokra helyezése, felszerelésének korszerűsítése.² Ezzel egy időben általános és személyes hadkötelezettséget vezettek be, törvényesítették az általános hadi szolgálatot. Az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének legfontosabb, legnagyobb lélekszámú hadteste a gyalogság volt.

A katonailag kioktatott, maga lábán járó azon embert, kinek kezében szuronyos puská van, gyalogosnak, a belőlük összeállított fegyvernemet gyalogságnak hívták.³ A gyalogság a puskák fejlődése óta képes a közeli és távoli harcra, támadásra és a védelemre. Kiképzése aránylag egyszerű és gyors volt, felszerelése olcsó. Minden terepen éjjel és ködben, más fegyvernemek támogatása nélkül, eredményesen volt képes harcolni, az elért eredményt pedig birtokban tudta tartani. Tulajdonságai miatt a fegyveres erő zömét alkotta, és működésével a csatákat, így a háborút és ezzel összefüggésben az állam jövőjét is eldöntötte. A gyalogság nagy létszáma miatt folyamatosan infrastrukturális és logisztikai fejlesztésekre volt szükség. A fejlesztések és parancsok gyors és hatásos végrehajtása érdekében a közös hadügyminisztérium felosztotta a Monarchia területét katonai körzetekre, helyi területi parancsnokságokra. Vidékünk négy vármegyéje – Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung – a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokság hatásköre alá tartozott. Ettől kezdve minden hivatalos parancsot, panasztételt és igénylést a kassai területi parancsnokság hagyott jóvá (vagy továbbított Bécsbe, a közös hadügyminisztériumba). A parancsnokság hatásköréhez tartozott az elszállásolás, élelmezés, kiképzés stb.⁴

A mai Kárpátalja egyik legrégebbi kaszárnyája a Ferenc József laktanya volt, amely az akkori uralkodóról kapta a nevét és országos szinten is modern laktanyának számított. A hadsereg az esetek többségében olyan földterületet

kapott, amely értéktelen volt aktuális megyének, illetve a városnak vagy településnek nem volt rá szüksége. Sok esetben a honvédség nem vásárolta meg a földterületet, csak bérelte. Ez volt a helyzet a Ferenc József laktanyával is, mivel Ungvár városával kötött szerződés értelmében csak bérelték a földterületet. A hivatalos bérelti szerződést érdekes módon csak a laktanya megépítése után kötötték meg 1890-ben, és az akkori összeg egészen 1909-ig meg is maradt.⁵ Nemcsak a laktanya földterületéről volt szó a szerződésben, hanem Ungvár városán kívül eső lőtérrel is, ami a Tarsoly–hegynél helyezkedett el. A szerződésben foglalt összeg 3 811 korona és 81 krajcár volt évente, valamint a szerződés tartalmazott egy záradékot, melynek értelmében az esetleges javítási munkálatokba Ung vármegyének is be kellett szállnia anyagilag.⁶ A szerződésben foglalt összeg kifizetését 1905-ig Ung vármegye katonai parancsnoka végezte, azonban ez a rendszer változott és 1905–1914 között már a kassai parancsnokság rendezte az ügyletet.⁷

A laktanya építése a terveknek megfelelően időben megtörtént, sikerült 1890-ben átadni. Azért is volt fontos az 1890-es évben átadni a laktanyát, mert ekkorra tervezték és szervezték meg Gordier József ezredessé, Scherman Károly és Neuhold Emil alezredessé váló előléptetését. Az átadó ünnepségre nemcsak a kassai parancsnokságról érkeztek magas rangú tisztek, hanem budapesti díszvendégek is jelen voltak.⁸ Az ünnepség után még egy éven keresztül folyt az egyeztetés Budapest és Kassa között, hogy melyik egységet állomásoztassák itt, és végül hivatalos parancs értelmében a 66. császári és királyi gyalogezredre esett a választás, akik az első világháború végéig használták a Ferenc József laktanyát.⁹ A beszállásolás során a hadvezetés teljes mértékben betartotta a monarchia hadseregére vonatkozó véderőtörvényeket, valamint a békeidőre törvényesen maximalizált létszámot. Ha, a laktanya földrajzi elhelyezkedését nézzük a XX. századi Ungvárhoz viszonyítva, akkor jól lehet látni, hogy az akkori város központjában helyezkedett el, ami stratégiai szempontból igen fontos volt.¹⁰ A stratégiai szempontokat figyelembe véve elmondhatjuk, hogy abban az időben ez az elhelyezkedés mind támadó, mind védelmi szempontokból kiváló volt, mivel közel a vasút, így igen jó esélyek voltak egy esetleges külső támadás gyors lereagálására. A laktanyát északról, keletről és nyugatról lehetett megközelíteni, lényegében egy kereszteződésben helyezkedett el.¹¹

A Ferenc József laktanya kiterjedése észak-déli irányú volt, ezáltal a laktanya nagy udvarral rendelkezett, ahol a szemléket és eligazításokat tartották a honvédeknek. A laktanya déli szárnyában volt a főépület és a bejárat, ahol

a tisztek, altisztek irodái voltak, valamint ugyanitt tartották a tiszti megbeszéléseket, eligazításokat és a hivatalos vendégek fogadását. A keleti szárnyba helyezkedett el több létfontosságú kamara és pince, ahol a nélkülözhetetlen tartós és nem tartós élelmiszerek voltak elhelyezve. Ha szám szerint vesszük, akkor volt két pince és egy kamara helyiség, valamint a tűzifa raktározásához szolgáló két faskamra. A gyalogsági laktanya északi szárnya két fő részre volt osztva: a keleti részen egy házi lövölde volt berendezve kisebb napi-órás lögyakorlatra, a nyugati részen pedig egy szemléltető helyiség volt. A nyugati szárnya a laktanyának három helyiségből állt: egy faskamra, egy szeméttároló és több ágyékszék. Ha közkatonák szemszögéből nézzük, akkor talán a legfontosabb helyiségek a barakkok voltak, ahol lényegében szolgálati idejüket töltötték. A barakkok falai téglából készültek, tetőszerkezetük fából és cserépből, padlózatát, az ajtókat, az ablakokat és az ágyakat faszerkezetűekre készítették. A belső elrendezést tekintve megfelelt a katonai előírásoknak, ezért az ágyak, a tűzhely meghatározott helyen volt, valamint a honvédek ruháinak elhelyezésére megfelelő szekrények voltak kialakítva.¹²

A Ferenc József laktanya szerződésében volt egy záradék, ami kötelezte Ungvár városának az anyagi, eszközi szerepvállalását az adott karbantartási, javítási munkálatokban. Ennek eredményeképpen a város és a honvédség között gyűlések, megbeszélések zajlottak a költségek elosztása végett. Végső soron megállapodás született egy vegyesbizottság létrehozásáról. A bizottságban fele-fele arányban képviseltették magukat a hadsereg küldöttei, valamint a megyei tanács tagjai. Mint minden épület az évek, hónapok során rongálódik kisebb-nagyobb mértékben, ezért osztották el a karbantartási munkálatokat félévesre, valamint évesre. A féléves munkálatok közé tartozott a falak, ablakok, ajtók és padlók karbantartása, de mindenképpen ide sorolható a záruk, berendezések javítása. Az egyévesnél nagyobb munkáknál már közös pályázatot írt ki a honvédség és Ung vármegye, ami után kiválasztották a legjobb ajánlattal rendelkező vállalkozót.¹³

A laktanya ennek következtében 1901-ben esett át az első nagy karbantartáson, amit Dubró József, ungvári születésű vállalkozó kapott. Hivatalosan a szerződést 1901. október 12-én írták alá, aminek eredményeképpen Dubró József vállalta a laktanya ács, kőműves, bádogos munkálatok elvégzését zárt időn belül. Abban az esetben, ha nem sikerül elvégezni a munkálatokat a meghatározott időn belül, akkor Dubró József bizonyos összegű kártérítést kell, hogy fizessen Ung vármegyének. A karbantartási munkálatok jól haladtak, sikerült időben elvégezni a munkákat, de a vállalkozó által leadott hivatalos

árkimutatás jóval meghaladta a szerződésbe foglaltakat. Amikor a hivatalos kimutatást megkapta a közös gyűlés, természetesen csak a szerződésben foglalt összeget voltak hajlandók kifizetni a vállalkozónak, aki viszont nem fogadta el, így az ügyet továbbították a Kassai Katonai Kerületi Parancsnoksághoz. A parancsnokság is ugyanazon a véleményen volt, mint az Ung megyei parancsnok, és ennek következtében határozottan kiállt az 1901-es eredeti szerződésben foglalt összeg mellett. Dubró Józsefnek végül is be kellett érnie az eredeti összeggel és ezután több pályázatot el sem fogadtak tőle.¹⁴ A következő fontos munkálatokat 1902-ben végezték el, amikor a Gazdag József ungvári vállalkozó által benyújtott pályázat nyert. Fő feladata pedig a laktanya külső falainak, egyes részeinek a lebontása valamint újrépítése, a laktanya összes zárának a lecserélése.¹⁵ De nem csak a közlegényi helyiségben történtek felújítások, hanem a tisztai részlegben is, amit Nyilas Vince vállalkozó végzett el. A munkálatok elsősorban az ablakok üvegeinek és faszerkezetének a kicserélésére vonatkoztak. A munka menetét nehezítette az ablakokba való üveg hiánya. Mivel rendelni kellett, és az időigényes volt, egyhetes csúszással sikerült befejezni.¹⁶

1907-ig a Ferenc József laktanya volt az egyetlen olyan épület, ami alkalmas volt a katonák elszállásolására, ezért rengeteg embert zsúfoltak össze egy helyen. Ennek következtében a honvédek között különböző betegségek ütötték fel a fejüket, elsősorban vérhasi megbetegedés. A sorozatos megbetegedések következtében 1904-1914 között sorozatos egészségügyi ellenőrző bizottság érkezett a laktanyába. Két feladatuk volt: elsődleges, hogy kivizsgálják a katonák állapotát, másodlagos feladatuk pedig a higiéniai előírások betartásának ellenőrzése. A bizottság több jelentést is küldött a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokságnak, amiben leírták a legfőbb higiéniai problémákat. A parancsnokság levélben utasította Ung vármegye katonai biztosát arra, hogy tegyen eleget az egészségügyi és higiéniai előírásoknak, mert ha továbbra is folytatódik a honvédek betegeskedése, akkor komoly büntetésre számíthat. Ung katonai biztosa ezután eleget tett a parancsnak és ő maga által ellenőrzött építkezésbe kezdett. Ennek eredménye lett zuhanyzók és mellékhelyiségek építése, valamint két új kút fúrása.¹⁷ Az épület javítása mellett párhuzamosan foglalkoztak az udvar karbantartásával is. Az udvar folyamatos javítása azért is volt fontos, mert ünnepeket, szemléket tartottak rajta. Nagy munkák folytak az udvaron 1903, 1907, 1911-ben, amikor is új burkolatot kapott és több új kutat is fúrtak.¹⁸ A Ferenc József laktanya történetében az 1907-es év volt az utolsó nagy felújítási-építkezés, mivel ebben az évben elkezdődött egy új gyalog-

sági barakk építése Ungvár városban. Mivel a két laktanya fenntartása nagy anyagi terhekkel járt, ezért a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokság 1907-1914 között csak karbantartási munkákat végzett el. Olyan munkákat, mint festés, meszelés, zár- és bútortajjavítás. Raktárak, pince, barakkok építésére nem került sor.

A Ferenc József laktanya volt Ung vármegye egyik legrégebbi katonai épülete. Megépítése után a 66. császári és királyi gyalogezredet helyezték el benne, akiknek létszáma egyre nőtt az idő előrehaladtával. A kaszárnya folyamatos karbantartása érdekében a megye vezetése és a hadsereg közös bizottságot hoztak létre, ettől kezdve minden fontos kérdést meg kellett vitatni és úgy hozni döntést. A nagyobb munkálatok elvégzésére, mint például új épületek építésére pályázatot írtak ki. A beérkezett pályázatok közül a bizottság mindent figyelembe véve a legjobb feltételeket kínálót választották ki. A kisebb karbantartási munkákat pedig helyi magánszemélyek végezték el. Sok esetben a munkálatokat a megfelelő anyagi fedezet hiánya miatt nem sikerült elvégezni.

JEGYZETEK:

¹ Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály, Ferenc József magyar tisztjei*, História MTA történelemtudományi intézet, Budapest, 1999. 11–26. p.

² Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar 1848–1918*, Gondolat, Budapest, 1993. 67–70. p.

³ Uo.: 74–78. p.

⁴ Danzer Alfonz: *A mi hadseregünk*, Franklin-társulat, Budapest, 1898. 1–16. p.

⁵ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlege (továbbiakban KTÁL) Fond 6., op. 2., od. zb. 1128., 1. p.

⁶ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 973., 207. p.

⁷ Uo.: 3, 193.

⁸ L.: Ung, 1890. október 26., 3. p.

⁹ SUSLIK Ádám: *A honvédség szerveződése a mai Kárpátalja területén 1868-1914 között*, Ungvár, 2012. p. 5–12.

¹⁰ L.: Ungvári Közlöny, 1891. november 12., 2. p.

¹¹ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1131., 45. p.

¹² KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1131., 46. p.

¹³ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1280., 7–8. p.

¹⁴ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1042., 26–28. p.

¹⁵ Uo.: 33–35. p.

¹⁶ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 973., 273. p.

¹⁷ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1131., 87. p.

¹⁸ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1042., 1. p.